

YKSI, KAKSI VAI MONTA KIRJAKIELTÄ? VIENANKARJALAISTEN KANTA KIRJAKIELIDEBATTIIN

Karjalaisten etninen herääminen alkoi perestroikan aikoihin 1980-luvun lopulla, kun Neuvostoliiton poliittinen ilmapiiri vapautui ja kansallisuus- ja kielikysymyksistä sai alkaa jälleen puhua. Vuonna 1989 Petroskoissa järjestettiin konferenssi, jossa käsiteltiin kielikysymystä ja päätettiin alkaa toimiin karjalan kielen elvyttämiseksi. Koska karjalan murre-erot ovat suuria, ryhdyttiin luomaan omaa kirjakieltä aunuksen-, vienan- ja tverinkarjalalle. Kuluneiden viidentoista vuoden ajan normittamisen välineinä ovat toimineet koulujen oppikirjat,¹ kieliopit, sanakirjat ja yliopisto-opetusta varten laaditut oppimateriaalit. (Anttikoski 1998: 1–3; Zaikov 1999: 24.) Livviksi, vienaksi ja tveriksi on myös julkaistu uskonnollisia tekstejä, ja kaikilla edellä mainituilla kielillä ilmestyy säännöllisesti sanomalehti: livviksi *Oma Mua*, vienaksi *Vienan Karjala* ja tveriksi *Karielan šana*. Kuitenkin yksi karjalan murteista, lyydi, on vastoin lyydiläisten omaa tahtoa jäänyt kielen normitusprosessissa jälkeen muista. On pitkään katsottu, että lyydiläisille voidaan esimerkiksi kouluissa opettaa livviä, ja näin onkin tehty. Lyydiläiset kuitenkin korostavat kielensä erityislaatua livviin verrattuna, ja vuonna 2003 ilmestyi myös lyydinkielinen aapinen. (Pahomov 1992: 155, 158; Potašova 2003: 160.)

¹ Vienankarjalankielisiä oppikirjoja on laatinut Pekka Zaikov ja livvinkielisiä Ljudmila Markianova, Tatjana Boiko sekä Zinaida Dubrovina. Tverinkarjalaisia oppikirjoja ovat kirjoittaneet Mihail Orlov ja Zoja Turitševa.

Viime vuosina Karjalassa ja Suomessa on alettu keskustella siitä, pitäisikö kolmen tai jopa neljän eri karjalan kirjakielen kehittämistä jatkaa vai pitäisikö karjalan kielelle luoda yhteinen kirjakieli. On pohdittu sitä, kuinka karjalasta voi tulla virallinen kieli, jos tasavallan alueilla käytetään eri kirjakieliä. Etenkin eräät suomalaiset ovat olleet innostuneita yhteisen karjalan kirjakielen kehittämisestä, ja on jopa esitetty malli (Jeskanen 2003) siitä, minkälaisin periaattein yhteinen kirjakieli voitaisiin laatia. Karjalaisista kieliaktiivisteista etenkin tveriläiset ovat yhteisen kirjakielen luomisen kannalla (esim. Gromova 2003: 51; Turicheva 2003: 57). Yhteisen kirjakielen luominen oli esillä myös karjalaisten viidennessä *kerähdössä* eli kansallisia asioita käsittelevässä kokouksessa kesällä 2005. Kokouksessa tehtiin päätös, että karjalan kielelle pyritään saamaan virallinen status ja että yhteinen kirjakieli luodaan tulevaisuudessa. (VK 14.7.2005; VK 11.8.2005.) Osa karjalaisista tutkijoista kuitenkin katsoo, että yhteisen kirjakielen aika ei ole vielä vaan kansan on ensin totuteltava sellaiseen karjalan kirjalliseen muotoon, joka on lähellä sen omaa murretta. Tämän ajatellaan nostavan karjalaisten kansallista identiteettiä. (Zaikov 2003: 40–41.)

Mikä sitten on Karjalan kansan mielipide asiasta? Minkälaisen kirjakielen he itselleen haluavat? Tätä ei tietääkseni ole tutkittu, vaikka kielen elvyttämisen onnistumisen kannalta on tärkeää, että kansa tukee kielensuunnittelijoiden pyrkimyksiä. Kielipolitiikka voi olla onnistunutta vain, jos se on sopusoinnussa kielenpuhujien asenteiden kanssa (Lewis 1981: 262). Paikatakseni tätä tutkimuksellista aukkoa selvitän artikkelissani vienankarjalaisten suhtautumista kirjakieliasiaan. Tarkastelen, ovatko he tyytyväisiä nykytilanteeseen vai pitävätkö he useiden kirjakielien kehittämistä ajan ja rahan tuhlaamisena. Lisäksi selvitän, mitä vienankarjalaiset ajattelevat yhteisestä kirjakielestä ja sen onnistumisen mahdollisuuksista.²

Paitsi että selvitän vienankarjalaisten näkemyksiä kirjakieliasiaista, tarkastelen myös heidän kieliasenteitaan eli sitä, miten he suhtautuvat omaan murteeseensa ja muihin karjalan murteisiin. Selvitan myös, minkälaisia kieli-ideologioita informanttien mielipiteiden taustalla voi nähdä.

Aineistoni koostuu 28 teemahaastattelusta, joissa selvitan vienankarjalaisten kieliasenteita laajalti. Keskityn tässä esittelemään kuitenkin vain informanttien mielipiteitä kirjakieliasiaista. Haastattelut on tehty Vienan Karjalassa kesällä 2001. Puolet niistä on tehty Kalevalassa (ent. Uhtua) ja puolet Jyskyjärvellä. Molemmat vienalaiskylät sijaitsevat melko lähellä Suomen rajaa ja ovat suosittuja kulttuurimatkohteita. Informantit on valittu satunnaisotannalla, mutta he ovat kaikki iäkkäitä.³ Nuorin informanttini oli haastatteluhetkellä 62-vuotias ja vanhin 89-vuotias. Valtaosa haastatelluista on naisia. Käytän artikkelissani informanteista peitenimiä.

² Kiitän lämpimästi Janne Kunnasta, Harri Mantilaa, Helena Sulkaa ja kahta Virittäjän nimetöntä arvioijaa heidän kirjoituksestani esittämistään hyödyllisistä kommentteista.

³ Artikkelin informantit ovat samoja, joita olen haastatellut tekeillä olevaa väitöskirjatutkimustani varten. Väitöstutkimuksessani selvitan vienankarjalan kielen muuttumista reaaliajassa 1970-luvun taitteesta nykypäivään. Koska 1970-luvun taitteessa Karjalassakin nauhoitettiin vain iäkkäitä kielenoppaita dialektologisia tutkimuksia varten, piti minun — aineistojen vertailukelpoisuuden vuoksi — toimia samoin uutta aineistoa kerätessäni. Siksi myös tämän katsauksen informantit ovat kaikki iäkkäitä.

KIELIASENTEIDEN TUTKIMUKSESTA

Kieliasenteiden⁴ tutkimus kuuluu kielisosiologian alaan. Tämä artikkeli edustaa kielisosiologian dynaamista suuntausta. Dynaamista kielisosiologiaa edustavissa tutkimuksissa selvitetään muun muassa sitä, miten ihmiset suhtautuvat omaan kieleensä ja minkälainen symbolinen arvo eri varieteeteilla on heille. (Fishman 1997: 25–28.) Laajimmillaan nähtynä kieliasennetutkimuksina voidaan pitää myös sellaisia tutkimuksia, joissa tarkastellaan sitä, miten kielenpuhujat asennoituvat oman kielensä säilyttämiseen ja kielensuunnitteluun (Fasold 1984: 148).

Nykyisin kieliasennetutkimusten alaan lasketaan kuuluviksi myös kansanlingvistiset tutkimukset (Garrett, Coupland ja Williams 2003: 24), jollaiseksi tätäkin katsausta voi luonnehtia. Kansanlingvistiikka (*folk linguistics*) on tutkimussuuntaus, joka tarkastelee muun muassa sitä, minkälaisia käsityksiä maallikoilla on kielenkäytöstä ja eri kielimuodoista. Suuntaus syntyi sosiolingvistiikan ja dialektologian välimaastoon 1980- ja 1990-luvun taitteessa, ja sen vakiinnuttajana pidetään Dennis R. Prestonia. (Mielikäinen ja Palander 2002: 90.)

Mielikäisen ja Palanderin (2002: 91) mukaan kansanlingvistit pitävät yhtenä asennetutkimusten aineiston keruun ongelmana metakielen puutetta. Niedzielski ja Preston (2000: 3–6, 302) kuitenkin huomauttavat, että maallikoilla⁵ toki on metakielensä, mutta se on erilaista kuin lingvistien professionaalinen metakieli. On esimerkiksi tavallista, että maallikko käyttää nimitystä *muresana* mistä tahansa murteelle tyypillisestä äänne- tai muotorakenteen piirteestä (Mielikäinen ja Palander 2002: 97). Niedzielski ja Preston (2000: 302–314) erottavat maallikoiden kielestä metakielen ensimmäisen tason ja metakielen toisen tason. Metakielen ensimmäisellä tasolla tarkoitetaan maallikoiden lausumia kieltä koskevia kommentteja eli maallikoiden puhetta kielestä. Metakielen toinen taso taas tarkoittaa kieliyhteisön jäsenille yhteisiä ja heidän keskenään jakamiaan uskomuksia, eräänlaisia taustaoletuksia, jotka liittyvät kieleen. Metakielen toinen taso ei siis ole kirjaimellisesti puhetta, vaan sillä tarkoitetaan kieleen liittyviä jaettuja uskomuksia, eräänlaisia kulttuurisia malleja.⁶ (Mts. 302, 308–309.)

Tämän artikkelin tutkimuskohteena on ensisijaisesti metakielen ensimmäinen taso eli informanttien puhe kielestä. Tarkastelen sitä, miten vienankarjalaiset arvioivat omaa kieltään ja muita karjalan varieteetteja. Tässä yhteydessä tutkin, toteutuvatko aineistossani Renée van Bezooijenin (2002: 14–15) esittämät hypoteesit, joiden pohjalta hän katsoo ihmisten arvioivan kieliä. Hypoteesit ovat seuraavanlaisia:⁷

⁴ Termistä *language attitude* on käytetty eräissä tutkimuksissa myös suomennosta *kielellinen asenne* (esim. Mielikäinen ja Palander 2002).

⁵ Maallikolla tarkoitan tässä tavallista kielenkäyttäjää, jolla ei ole korkeakoulutasoista lingvististä koulutusta. Tavallisia kielenkäyttäjii on nimitetty fennistisissä tutkimuksissa myös naiiveiksi kielenpuhujiksi tai -käyttäjiksi ja ei-kielieteilijöiksi (Mielikäinen ja Palander 2002: 90).

⁶ Tässä kohden on huomautettava, että Mielikäinen ja Palander (2002: 96) ovat tulkinneet metakielen toisen tason tarkoittavan »puhetta kielenkäyttäjistä». Kirjoittajien määritelmä on suomennos Niedzielskin ja Prestonia (2000: 302–314) tekstistä, jossa kuitenkin korostetaan, että metakielen toinen taso ei todella ole kirjaimellisesti puhetta lainkaan vaan eräänlaisia jaettuja uskomuksia, jotka liittyvät kieleen.

⁷ Hypoteeseilla ei ole vakiintuneita suomennoksia. Tässä käyttämäni suomennokset ovat minun muotoilemani.

- 1) **Kuulohavaintohypoteesin** (*sound driven hypothesis*) mukaan kielen esteettinen arviointi perustuu kielen prosodisiin ominaisuuksiin. Joitain prosodisia ominaisuuksia pidetään kauniimpina kuin toisia.
- 2) **Normihypoteesin** (*norm driven hypothesis*) mukaan ihmiset pitävät standardikieltä usein kauniina, koska koulujärjestelmässä ja mediassa sitä käytetään eniten ja sen positiivisia ominaisuuksia korostetaan.
- 3) Kielen arviointi voi perustua myös kieltä ympäröivään kontekstiin. **Kontekstihypoteesin** (*context driven hypothesis*) perusteella asenteet kieliä kohtaan riippuvat siitä, minkälaista tietoa arvioijilla on kielen puhujista ja heidän ominaisuuksistaan. Jos arvioinnin kohteena olevan kielen puhujilla on korkea status, myös heidän puhumaansa kieltä arvostetaan.
- 4) **Ymmärrettävyyshypoteesin** (*intelligibility hypothesis*) mukaan se, miten hyvin arvioinnin kohteena olevaa varieteettia ymmärtää tai hallitsee, vaikuttaa siihen, kuinka kauniiksi sen arvioi.
- 5) **Tuttuushypoteesin** (*familiarity driven hypothesis*) mukaan ihmiset arvioivat kauniiksi sellaisen varieteetin, joka on heille tuttu ja läheinen ja jonka kanssa he ovat paljon tekemisissä.

KIELIASENTEEN MÄÄRITTELYÄ

Asenteen määritelmiä on käyttäytymistieteissä useita. Mentalistisen näkemyksen mukaan asenne on mentaalinen tila, taipumus suhtautua johonkin asiaan, henkilöön tai tilanteeseen tietyllä tavalla, yleensä positiivisesti tai negatiivisesti. Behavioristisessa näkemyksessä puolestaan korostetaan, että asenne ilmenee käyttäytymisessä, ja tällöin myös asenteiden tutkimus keskittyy ulkoiseen käyttäytymiseen. (Agheyisi ja Fishman 1970: 138; Fasold 1984: 147; Deprez ja Persoons 1987: 125; Ajzen 1988: 4; Mielikäinen ja Palander 2002: 88; Garret, Coupland ja Williams 2003: 2–3.) Mentalistit näkevät asenteen rakentuvan useista komponenteista, joita ovat kognitio (uskomukset, ajatukset), affekti (tunteet) ja toiminta (Fasold 1984: 184; vrt. Wingstedt 1998: 12). Joskus asenteen eri osa-alueet, kuten ajatukset ja toiminta, ovat keskenään ristiriidassa (Fasold 1984: 148; Edwards 1985: 139–140; Baker 1988: 113, 1992: 12–13; Wingstedt 1998: 12). Esimerkiksi vähemmistökieliryhmään kuuluva henkilö voi ajatella, että hänen kielensä on säilytettävä, mutta käytännössä ihminen saattaa kuitenkin puhua lapselleen vain enemmistökieltä (Baker 1992: 12–13). Myönteinen asenne tunnetasolla ei siis välttämättä näy toiminnassa.

Kieliasenteella on tarkoitettu yleensä yksinkertaistettuna kielen varieteettien ja varianttien sosiaalista arviointia (Kristiansen 1997: 291; Pälli 1999: 123). Kieliasenne voidaan toisaalta nähdä myös kattoterminä, johon sisältyvät muun muassa asenteet niin murteita, variaatiota, puhetyylejä, vähemmistökieliä, kieliryhmiä ja -yhteisöjä kuin uuden kielen oppimistakin kohtaan (Baker 1992: 29).

Kieliasenteita on perinteisesti tutkittu kokeellisesti muun muassa kyselylomakkeiden avulla. Kieliasenteita tai pikemminkin mielipiteitä kielestä voidaan tarkastella myös toisin kuin pelkästään kyselylomakkeiden avulla, nimittäin kielellisenä toimintana. (Kalaja 1996: 205–206, 211.) Diskurssintutkijoiden mukaan asenteiden tutkimuksessa saadaankin luotettavia vastauksia analysoimalla nauhoitettuja teemahaastatteluja ja keskusteluja.

Näin voidaan seurata asenteiden rakentumista eli sitä, miten mielipiteet ilmaistaan ja miten niitä perustellaan. (Kalaja 1996; Pälli 1999; Mielikäinen ja Palander 2002: 90.)

Diskurssintutkimuksessa asenteet nähdään kielellisenä ja sosiaalisena toimintana (Kalaja 1996; Pälli 1999: 127; Mielikäinen ja Palander 2002: 88). Kielenkäyttöä ei pidetä pelkkänä informaation välittämisenä, vaan sen katsotaan paljastavan myös puhujan suhtautumista puheena olevaan asiaan. Sananvalinnat paljastavat, millaisia tunteita ja asenteita puhujalla on asiaa kohtaan. Jokainen kielellinen valinta kytkeytyy puhujan arvostuksiin ja taustalla vaikuttavaan sosiokulttuuristen arvojen ja uskomusten muodostamaan ideologiaan. (Fairclough 1989: 90–94; Kalliokoski 1995: 8, 14; Hodge ja Kress 1996: 209–211.) Asenteet yksittäisiä kieliä kohtaan eivät ole irrallaan yhteiskunnallisista suhteista, vaan asenteet esimerkiksi omaa ryhmää ja muita ryhmiä kohtaan vaikuttavat myös kieli-asenteisiin (Wingstedt 1998: 13).

Usein kieliäsennetutkimuksissa termejä *mielipide* ja *asenne* pidetään synonyymisinä. Viime kädessä mielipide voidaan kuitenkin nähdä diskursiivisena kokonaisuutena, kun taas asenne voi olla myös piilevä ja se voidaan ilmaista sekä nonverbaalisesti että kielellisesti. (Baker 1992: 14; Garret, Coupland ja Williams 2003: 10.) Tässä artikkelissa tutkittavina ovat nimenomaan informanttien mielipiteet kielestä ja eri varieteeteista, ja niiden katson paljastavan jotakin siitä, miten informantit asennoituvat omaan ryhmäänsä ja muihin karjalaisiin.

KIELI-IDEOLOGIA

Kieli-ideologian (*language ideology*) ja kieliäsenneen käsitteet liittyvät toisiinsa, mutta kieli-ideologiaa voi pitää laajempänä käsitteenä (Wingstedt 1998: 19). Kieli-ideologian on katsottu tarkoittavan muun muassa kielenkäyttäjän ilmaisemia uskomuksia kielestä (Silverstein 1979: 193) sekä mielikuvia kielellisistä ja sosiaalisista suhteista (Irvine 1989: 255). Uusimman määritelmän on muotoillut Maria Wingstedt (1998). Hänen mukaansa kieli-ideologia tarkoittaa viime kädessä niitä yksilön arvoja, uskomuksia ja tunteita, jotka liittyvät kieleen ja kielelliseen käyttäytymiseen (mts. 21). Wingstedtin kieli-ideologian määritelmä onkin nähdäkseni lähellä sitä määritelmää, jonka Niedzielski ja Preston (2000: 308) antavat maallikon metakielen toiselle tasolle.

Vaikka kieleen ja kielipolitiikkaan liittyviä ideologisia kysymyksiä on tutkittu jo melko kauan, ei kieli-ideologian tutkimiseksi silti ole vielä kehitetty yleistä teoreettista viitekehystä tai tutkimusmetodia. Jo pelkkä kieli-ideologian tyhjentävän ja tutkijoiden yhteisymmärrykseen perustuvan määritelmänkin muodostaminen on pitkän ajan tavoite. (Wingstedt 1998: 21, 23.) Laura Arolan (2004) pro gradu -tutkielma lienee ensimmäinen feministinen tutkimus, jossa kieli-ideologioita on tarkasteltu systemaattisesti.

Esittelen seuraavassa yleisimpiä kieli-ideologioita, joita alla mainitut tutkijat ovat havainneet tutkimuksissaan. **Halventamisen ideologia**⁸ tarkoittaa sitä, että sellaiset kielet tai kielimuodot, joihin liittyy prestiisiä, nähdään parempina kuin sellaiset kielimuodot, joihin ei liity prestiisiä. Usein halveksunta kohdistuu standardoimattomiin vähem-

⁸ Termi on peräisin Grillon (1989: 173–174) teoksesta, ja siitä on käytetty myös suomennosta hierarkkisuuden ideologia (Arola 2004: 37).

mistökieliin tai murteisiin. **Ekonominen ideologia** korostaa taloudellisuutta. Kielen olemassaolon tarvetta mitataan siitä koituvalla taloudellisella hyödyllä tai taloudellisilla menetyksillä, ja argumentit ovat hyvin rationaalisia. **Instrumentaalinen ideologia** sisältää ajatuksen, että kieli on pelkästään kommunikointiväline, ja kieliä arvotetaan niiden hyödyllisyyden mukaan. **Etnisyysideologia** tarkoittaa sitä, että kieli katsotaan olennaiseksi osaksi etnisyyttä ja omaa kulttuuria. **Nationalistinen ideologia** taas sisältää ajatuksen, että yhdellä kansalla kuuluu olla vain yksi kieli ja että kielellinen pluralismi on negatiivinen asia. **Pluralistinen ideologia** puolestaan korostaa lingvistisen pluralismin positiivisia puolia, ja tähän ideologiaan kuuluu kaikenlaisen kielellisen diversiteetin hyväksyminen. (Haugen 1971: 282–283; Grillo 1989: 173–174; Dorian 1998: 7, 9, 20; Wingstedt 1998: 5, 30, 81, 165; Arola 2004: 37–38.)

Kuten ideologiat yleensäkin, myös kieli-ideologiat ovat vahvasti sidoksissa yhteiskunnan poliittisiin, ekonomisiin ja kulttuurisiin olosuhteisiin ja kietoutuvat yhteen muiden ideologioiden kanssa. Kieli-ideologiat eivät myöskään ole toisiaan poissulkevia, vaan ihmisen mielipiteiden taustalla voi nähdä vaikutteita useasta eri kieli-ideologiasta. Esimerkiksi pluralistista ideologiaa heijastavissa mielipiteissä saattaa kuitenkin näkyä häivähdys nationalistisesta ideologiasta, jos ihminen on sosiaalistunut sellaisessa yhteiskunnassa, jossa nationalismi on ollut valtaideologiana. (Wingstedt 1998: 26, 169, 326–327.)

KIELIASENNETUTKIMUKSEN AINEISTON LUOTETTAVUUS

Kieliasenteita selvittävien tutkimusten aineistoihin liittyy usein erilaisia luotettavuusongelmia (ks. Garrett, Coupland ja Williams 2003: 8–9, 27–31). Esimerkiksi vähemmistökielen käyttöä on epäluotettavaa selvittää pelkästään sen perustella, miten paljon ja missä yhteyksissä kielenpuhujat raportoivat kieltään käyttävänsä, koska asenteen eri alueet, toiminta ja tunteet, saattavat olla keskenään ristiriidassa, kuten aiemmin on todettu. On tyypillistä, että vähemmistökielen puhujat liioittelevat oman kielensä käyttöä, koska haluavat niin lujasti kielensä säilyvän (esim. Aikio 1988: 302; Sarhimaa 1999: 83; Pasanen 2003: 122). Kieliasennetutkimuksissa luotettavuusongelmia aiheuttaa se, että informanttien on todettu vastaavan mielellään niin, että heistä saa suvaitsevaisen kuvan. On myös tavallista, että informantit haluavat miellyttää haastattelijaa antamalla sellaisia vastauksia, joita tietävät haastattelijan odottavan. (Garrett, Coupland ja Williams 2003: 28–29; ks. myös Pasanen 2001: 95.)

Uskon, että omassa aineistossani olen saanut melko luotettavia vastauksia siitä, mitä vienankarjalaiset ajattelevat karjalan kirjakieliästä. Haastattelut on tehty vienankarjalaksi, ja nauhoitustilanteet olivat luonteeltaan erittäin epävirallisia. En usko, että kukaan olisi muunnellut vastaustaan halutakseen miellyttää minua, koska kukaan informanteista ei tiennyt, mitä kirjakielimallia itse kannatan, eikä edes sitä, että olen lingvisti. Olin nauhoitushetkellä nuori jatko-opiskelija, ja koska osasin puhua vienankarjalaa, eräät informanteistani eivät olleet uskoa, että olen suomalainen. Tämä johtui luultavasti siitä, että nuoret karjalaiset puhuvat harvoin vienankarjalaa, saati sitten suomalaiset. Jollekulle saattaa tulla mieleen, että suomalaisuuteni olisi vaikuttanut informanttien vastauksiin niin, että he ylis-täisivät suomen kieltä ja vakuuttaisivat sen sopivan karjalaistenkin kirjakieleksi. Kuten myöhemmin tulee esille, aineistossani on vain yksi henkilö, joka haluaisi suomen kielestä karjalaisten kirjakielen. Muutoin informanttieni näkemykset karjalan murteista ja suo-

men kielestä ovat samankaltaisia kuin aiempienkin Karjala-tutkimusten tulokset, mikä ymmärtääkseni tukee näkemystäni vastausten luotettavuudesta.

VIENANKARJALAISTEN MIELIPITEITÄ KIRJAKIELIASIASTA

Teemahaastatteluja tehdessäni esitin informanteille seuraavan kysymyksen: »*Mitä sie siitä ajattelet, kun nykyjäh kirjutetah kahta eri karjalua, vianan- ta aunuksenkarjalua, onko se hyvä vai huono asie?*» ('Mitä mieltä olet siitä, että nykyisin kirjoitetaan kahdella eri karjalan kirjakielillä, vianan- ja aunuksenkarjalalla? Onko se hyvä vai huono asia?') Informantin vastauksen pohjalta tein myös tarkentavia lisäkysymyksiä. On korostettava sitä, että en ole pyytänyt informanteja arvioimaan kolmen tai jopa neljän eri karjalan kirjakielen olemassaoloa vaan olen pyytänyt heitä sanomaan mielipiteensä vain siihen, onko hyvä, että vianalaisilla ja livviläisillä on oma kirjakielensä. Tämä johtuu siitä, että halusin haastattelua tehdessäni keskittyä vain Karjalan tasavallan sisäiseen kielitilanteeseen, ja tuohon aikaan lyydiläisten kielen normitus oli vasta alullaan. Nähdäkseni kuitenkin jo informanttien käsitykset pelkästään oman kielensä ja livvin suhteesta kertovat paljon vianalaisten kieliasenteista.

Ryhmittelen seuraavassa informanttini sen mukaan, mitä mieltä he ovat kirjakieliasiaista. Aineistosta poimimani esimerkit olen litteroinut puolikarkeata karkeammalla tarkekirjoituksella ilman tarkkeita ja erikoismerkkejä. Kaksi peräkkäistä ajatusviivaa osoittavat, että osa puheenvuorosta on jätetty pois. Yhdysmerkki tarkoittaa, että sana on jäänyt kesken. Pisteellä ja kysymysmerkillä on esimerkeissä kieliopillinen funktio; pilkku sen sijaan tarkoittaa virkkeen sisäistä taukoa. Erisnimet kirjoitan isolla alkukirjaimella. Olen antanut vianankarjalaisista esimerkeistä myös suomenkieliset käännökset. Tällä haluan varmistaa esimerkkien ymmärtämisen ja toisaalta myös tukea (vianan)karjalan itsenäisen kielen statusta.

USEAN KIRJAKIELEN KANNATTAJAT

Informanteista yhdeksän (32 %) on sitä mieltä, että nykyinen useiden eri karjalan kirjakielten kehittäminen on oikea suunta. Kahden eri kirjakielen olemassaolon hyvyttä perustellaan muun muassa sillä, etteivät vianankarjalaiset ymmärrä aunuksenkarjalaa. Vastauksissa (esimerkit 1–4) näkyy siis ymmärrettävyyshypoteesin toteutuminen.

- (1) *Siel [aunuksessa] on semmosie sanoja jotta niitä et, näin ymmärrä.* (Olga)
'Siellä aunuksenkarjalassa on sellaisia sanoja, joita et ymmärrä.'
- (2) *Myö niist emmä ymmärrä i mitä – – myö niit [!] emmä piäse perille.* (Matro)
'Me emme ymmärrä heitä lainkaan. Me emme ymmärrä heitä.'
- (3) *Mie sitä en aunuksen, kieltä en – – osoa.* (Pekka)
'Minä en osaa sitä aunuksen kieltä.'
- (4) *En ymmärrä niitä [Aunuksen] karjalaisie – – sillä kielellä emmä osua emmäkä i rupie ei tottumah.* (Palaka)
'En ymmärrä aunuksenkarjalaisia. Sitä kieltä emme osaa emmekä rupea siihen tottumaan.'

▷

Tähän ryhmään kuuluvat perustelevat omaa kantaansa myös sillä, että aunus ja viena ovat eri kieliä, kuten esimerkki 5 osoittaa.

- (5) *Ka kun ollaah hyö* [aunuslaiset], *toista kiellä jo* — — *ka anna hyö puhutah omua sitä.*
(Huoti)
'No, aunuslaisilla on jo eri kieli, antaa heidän puhua omaa kieltään.'

Nykyistä suuntaa pidetään hyvänä myös siksi, koska kumpikin ryhmä on tottunut omaan kirjakieleensä:

- (6) *Naverno* 'luultavasti' *hyö kun on totuttu omahasse dai niin ni, samoin halutah jott olis niin da, a myö niisi* — — . (Marina)
'He kun ovat tottuneet omaan kieleensä, niin luultavasti he myös haluavat, että olisi jatkossa niin, ja me myös.'

Kahden eri kirjakielen kehittämistä pidetään hyvänä asiana myös, koska livviläiset ja vienalaiset puhuvat eri tavalla, kuten esimerkeistä 7 ja 8 ilmenee.

- (7) — — *no hyö paissaa toisel tapua* — — (Matro)
'No he puhuvat eri tavalla.'
- (8) — — *eri taval myö, puhuma ku hyö* — — (Marina)
'Me puhumme eri tavalla kuin he.'

Usean eri kirjakielen kannattajien vastauksissa näkyy pluralistinen kieli-ideologia: informantit suhtautuvat Karjalan kielelliseen diversiteettiin, myös usean kirjakielen olemassaoloon, myönteisesti. Osa vastaajista pitää nykyistä kiellensuunnittelun suuntausta hyvänä, koska he pitävät vieniaa ja aunusta eri kielinä eikä vienalaisten katsota ymmärtävän aunuksenkarjalaa. Omaa kantaa perustellaan myös sillä, että karjalaiset eri puolilla tasavaltaa ovat jo tottuneet omiin kirjakieliinsä. Onkin ymmärrettävää, että kun ihmiset ovat vasta hiljattain tottuneet sellaiseen kirjakieleen, joka on lähellä heidän puhumaansa murretta, ei uuden — vieraan tuntuisen — kirjakielen opettelu näin pian ole houkuttelevaa. Huomionarvoista vastauksissa (esim. 5, 7 ja 8) on myös se, että monetkaan informanteista eivät tunnu ottavan huomioon sellaista mahdollisuutta, että karjalaisilla voisi olla yhteinen kirjakieli, mutta kaikki voisivat silti puhua omaa murrettaan. Katsotaan, että koska aunuksen- ja vienan-karjalaiset puhuvat eri murretta, heillä tulee olla myös omat kirjakielensä. Eräiden informanttien onkin nähdäkseni vaikea erottaa puhuttu ja kirjoitettu kieli toisistaan.

NEUTRAALISTI KIRJAKIELIEN MÄÄRÄÄN SUHTAUTUVAT

Monissa kieliäsenne tutkimuksissa on havaittu, että omaa paikallista varieteettia pidetään helppona kielenä, kun taas toista varieteettia pidetään usein omituisena, karkeana ja käsittämättömänä (Dorian 1981: 87). Tämä näkyy myös minun aineistossani. Kolmentoista informantin (46 %) vastauksesta ei ilmene selkeästi, pitävätkö he kahden eri kirjakielen kehittämistä hyvänä vai huonona asiana, mutta se, mikä näiden informanttien vastauksista ilmenee selvästi, on hyvin negatiivinen suhtautuminen aunuksenkarjalaan. Vastaukset ovat täynnä arvottavia ilmauksia: livvi *ei miellytä*, sitä pidetään *vaikeana*, kielellä ei nähdä olevan *mitään virkua* 'virkaa'. Sen sijaan tähän ryhmään kuuluvat informantit pitävät

omaa äidinkieltään, vienankarjalaa, *kauniina*, *helppona* ja *parempana* kielenä. Vastauksissa (esimerkit 9–13) toteutuu tuttuushypoteesi: tuttua ja läheistä omaa varieteettia pidetään kauniina, kun taas vierautta ja toiseutta edustavaa aunuksenkarjalaa pidetään vaikeana, eikä sitä katsota tarvittavan mihinkään. Vastausten taustalla vaikuttaa selvästi halventamisen ideologia.

- (9) -- *aunuksej karjalaj kielel ei sil virkua ole ei mitä* -- *miusta se kieli ei miellytä.* (Lempi)
'Aunuksenkarjalan kielellä ei ole mitään virkaa, minua se kieli ei miellytä.'
- (10) *Mie ajattelen sitä että sillä aunuksej karjalal kyl ei ole virkua.* (Vieno)
'Ajattelen, että aunuksenkarjalan kielellä ei ole mitään virkaa.'
- (11) *Em mie sitä, [aunuksen] kieltä kun em mie tykköö.* (Katti)
'En minä siitä (aunuksenkarjalan) kielestä pidä.'
- (12) -- *oikein semmoista vaikieta* -- *heilä* [livviläisillä] *se pakina olloo.* (Maikki)
'Livviläisten puhuma kieli on oikein vaikeaa.'
- (13) *No ei se i aunuksej kieli meilä passua, ei, miäj kielihän se olis kaunehempi.* (Santra)
'No ei aunuksenkarjalan kieli meille sovi, ei, meidän kielihän olisi kauniimpi.'

Tämän ryhmän vastauksissa korostetaan myös aunuksen- ja vienankarjalan välistä »hyvin suurta eroa», kuten esimerkiksi 14 ilmenee:

- (14) -- *se on oikein suuri ero täällä miäj karjalaj kielellä da hiäj karjalaj kielellä* -- *siin on hyvin, suuri ero* -- *no mie muutomie sanoja ku näin kuundelen oiken tarkkaseh* -- *maltan vain ej kaikkie, hiäj kieldä.* (Tuarie)
'Meidän karjalan ja aunuksenkarjalan kielen välillä on hyvin suuri ero, hyvin suuri ero. Kun oikein tarkasti kuuntelen heidän kieltään, ymmärrän muutamia sanoja mutta en kaikkia.'

Miksi sitten vienankarjalaa pidetään parempana ja kauniimpana kielenä kuin aunuksena? Osa informanteista ei kantaansa perustele, mutta Olga ja Santra tekevät selväksi, että vienankarjalan paremmuus ja kauneus johtuvat siitä, että se muistuttaa niin paljon suomen kieltä:

- (15) *Miän, tämä vienajkarjala on, parempi tämän, kielen, kieli om melkein yhen- yhel- lainej kus suomej kieli.* (Olga)
'Meidän kieleemme, vienankarjala, on parempi kieli -- on melkein samanlainen kuin suomen kieli.'
- (16) -- *miäj kielihän se olis kaunehempi, miusta näyttäy, kun se om melkein suomalaini, eikö?* (Santra)
'Minun mielestäni meidän kieleemme on kauniimpi, koska sen on melkein kuin suomen kieli, eikö?'

Esimerkeistä 15 ja 16 ilmenee, että suomen kielellä on selvää prestiisiä Vienan Karjalassa. Tämä on ymmärrettävää, sillä vienalaisilla on ollut vahvoja yhteyksiä Suomeen kautta aikojen (ks. Pasanen 2003: 47). Vastauksissa toteutuu kontekstihypoteesi: suomalaisilla on vienalaisten silmissä korkea status, ja siksi myös suomen kieltä arvostetaan.

▷

Suomalaiset ovat saaneet korkean statuksen muun muassa kohentamalla vienalaiskylien elinoloja. Suomalaisen tuella kyliin on rakennettu kirkkoja, kunnostettu rakennuksia ja välitetty humanitaarista apua. Lisäksi suomalaisturismista on tullut vienankarjalaisille yksi merkittävimmistä tulonlähteistä. Näyttää jopa siltä, että Karjalassa Suomesta saapuvaan »hyvään, oli se sitten kieltä, kulttuuria tai liiketoimintaa, olisi suhtauduttu liiankin kriitikkömästi» (Söderholm 2001: 258).

YHTEISEN KIRJAKIELEN KANNATTAJAT

Informanttien joukossa on kuusi (21 %) sellaista, jotka kannattavat yhteisen karjalan kirjakielen luomista. Esimerkiksi Oksenie on vahvasti yhden kirjakielen kannalla ja pitää usean kirjakielen kehittämistä rahan tuhlaamisena, kuten esimerkki 17 osoittaa.

(17) Oksenie: -- *ei nimiksi pitäis sitä [eri kirjakieliä] laittaa, miksi? En- onnako se ennen -- yksi oli oli kieli ta yksi oli yhet oldih kazeetat 'sanomalehdet' -- a nyt kahta laji kahta mitä vassen se -- mitä vassen? Ennem maltettih toini toiseh tai tiijettih hyvin, nyt kahta kahta kieltä, miksi?*

NK: *Pitäiskö olla sitte yks ka-*

Oksenie: *Yksi karjalaj kieli olla -- yksi olla -- jotta karjalaini karjalaisej ketolsen 'täytyy' tietty, eikä tuota kahta kieltä, no, a kun näin jesli 'jos' vastah tulee ni -- paiskua työ toine toisen omalla tasollanna. No, vielä kaksi, kirjallisuutta [!] 'kirjakieltä' miksi, liikua liikoja rahoja vielä panna siihi -- miksi? Ei nimiksi. (Oksenie)*

Oksenie: 'Ei minkään vuoksi pitäisi eri kirjakieliä luoda. Ennen oli yksi karjalan kieli ja yksi sanomalehti ja nyt kaksi erilaista, miksi? Ennen karjalaiset ymmärsivät toisiaan hyvin, mutta nyt laaditaan kahta eri kieltä, miksi?'

NK: *Pitäisikö sitten olla yksi ka-?*

Oksenie: *Yksi karjalan kieli pitäisi olla, yksi pitäisi olla, ja karjalaisten pitäisi ymmärtää toisiaan, eikä kahta kieltä pitäisi olla. No voitathan karjalaiset toisensa kohdatessaan puhua kukin omaa murrettaan. No vielä kaksi kirjakieltä! Miksi vielä liikaa rahaa käyttää sellaiseen, miksi? Ei minkään vuoksi.'*

Oksenien mielipide on selvästi ristiriidassa niiden informanttien mielipiteiden kanssa, jotka katsovat, että vienalaisten on mahdotonta ymmärtää aunuksenkarjalaa. Oksenien mielestä karjalaiset ovat ennen ymmärtäneet toisiaan, ja hän muistuttaa, että vienan- ja aunuksenkarjalaisilla on ollut yhteinen lehtikin (*Oma Mua*). Oksenie korostaa, että karjalaisen on ymmärrettävä karjalaista. Vastauksessa näkyy nationalistinen ideologia: koska on olemassa yksi Karjalan kansa, niin sillä pitää olla myös yksi kieli. Oksenien näkemysten takana vaikuttaa myös ekonomisen ideologia: hänestä kahden eri kirjakielen kehittamisestä koituu taloudellisia menetyksiä, eikä hän siksi kannata ajatusta.

Myös Hekla on yhteisen kirjakielen kannalla, kuten esimerkeistä 18 ilmenee.

(18) *Ka em mie tiidä kyllä se, pitäis se olla yksi naverno 'varmaankin' silloij -- kuin hän se niijkun, jakauhutaa silloin Karjala niisi kahteh, pihäis [!] 'pitäisi' se olla yksi. (Hekla)*

'No en tiedä. Kyllä varmasti pitäisi olla yksi (kirjakieli), muutenhan koko Karjala jakautuu kahtia. Pitäisi olla yksi.'

Heklan vastauksen taustalla näkyy etnisyyssideologia ja nationalistinen ideologia: Hekla katsoo, että kieli on olennainen osa karjalaisuutta ja että kahden eri kirjakielen kehittäminen jakaisi myös Karjalan kansan kahtia.

Sylvi kannattaa yhteistä kirjakieltä siksi, että kielen virallistamisprosessi olisi helpompi:

- (19) NK: *Pitäiskö olla vain yksi karjalaj kieli, vai?*
 Sylvi: *Tietenki ei sujkaan, joka karjalaj kiehellä, joka laitokseeh voija panda [!] 'panna' – – isändie mistä niitä isändie panet, niitä, eihän ne, joka laitokses, joka siinäk [!], rajonassa 'piirissä'⁹ voi olla se, laitos – – no ei se i kuni passua heille hot hyö kui hommakkaa ei siitä tule tolkkuo ei.*
- NK: 'Pitäisikö olla vain yksi karjalan kieli, vai?'
 Sylvi: 'Tietysti. Ei suinkaan joka (valtionhallinnon) laitokseen voida laittaa virkamiehiä, mistä niitä virkamiehiä riittää? Eihän joka laitoksessa, joka piirissä voi olla laitosta. No ei se mitenkään sovi heille, vaikka asiaa kuinka ajettaisiin, ei siitä (usean kirjakielen käyttöönottamisesta) tule mitään.'

Sylvin vastauksesta saa sellaisen kuvan, että hän ajattelee, että usean karjalan kirjakielen virallistaminen johtaisi siihen, että kaikkiin valtionhallinnon laitoksiin ei riittäisi kaikkia karjalan kirjakieliä hallitsevia virkamiehiä. Luultavasti tilanne olisi kuitenkin sellainen, että vienankarjalan puhuma-alueella laitosten virallinen kieli olisi vienankarjala ja annuksenkarjalan puhuma-alueella livvi.

Myös Mari pohtii kielen tulevaisuutta ja sen mahdollista virallistamista:

- (20) *Mium mielestä pitäis olla yksi kieli, karjalaj kieli – – a nyt, ku ko monta kieltä luajitah ni ei tule ei mitä kieltä. – – Jotta miten se näin pienessä respublikassa voipi – – kaks kieltä säilyttiä? Yksi, kirjakieli pitäis olla, yksi kirjakieli. – – Ei monta kieltä voi säilyy yhtä rintuo, yksi kirjakieli pitäis olla. A se ov vaike – – luatie se yksi kirjakieli – – miten se voip olla valtjoj kieli kun ov vain, yksi rajona, Vienaj Karjala – – yksi pitäis olla kieli – – ka siinä mänöy vuosie. (Mari)*
- 'Mielestäni pitäisi olla yksi karjalan kieli. Nyt kun laaditaan useita eri kirjakieliä, ei tule yhtään kieltä. Miten näin pienessä tasavallassa voi säilyä kaksi kieltä? Yksi kirjakieli pitäisi olla. Ei monta kieltä voi säilyä rinnakkain, yksi kirjakieli pitäisi olla. No yhden kirjakielen laatiminen on vaikeaa. Miten se (vienankarjala) voisi olla virallinen kieli, kun sitä puhutaan vain yhdessä piirissä, Vienan Karjalassa? Yksi kieli pitäisi olla, mutta siinä menee vuosia.'

Mari ei usko siihen, että kaksi erillistä kirjakieltä voisi elää kovin kauaa rinnakkain niinkin pienessä tasavallassa kuin Karjalassa. Hän ei myöskään usko, että kahta eri kirjakieltä virallistettaisiin, kun vienankarjalaakin puhutaan vain pienellä alueella Karjalassa.

Yksi informantti, Katti, on sitä mieltä, että vienankarjalasta voisi hyvin tulla koko Karjalan kirjakieli:

- (21) *Mie uson jotta, tätä tämä [vienankarjala] se kävis tämä meijäj karjalaj kieli, kaikkiem parasta kun – – suomeksi voit ymmärtäjä, ta suomalaisi karjalaisen ymmärtäjä – – kun meil on näin suuret hyvät, suhteet Suomej kera ta kaikki ni ku sitähä sitä voit, paissa karjalaksi ta sie piäset – – piäset piällä, jotta ymmärrät sen – – suomeksi. (Katti)*

⁹ Karjalan tasavalta on jaettu 17 piiriin (ven. *rajon*). Piiri vastaa lähinnä Suomen kunnan ja läänin välimuotoa. (Varis 1993: 6.)

'Minun mielestäni tämä meidän karjalan kieleemme, vienankarjala, olisi paras (kirjakieli), koska me ymmärrämme suomea ja suomalainen ymmärtää (vienan)karjalaista. Meillä on myös hyvät suhteet suomalaisten kanssa: me voimme puhua omaa kiel­tämme heidän kanssaan, ja me ymmärrämme suomea.'

Katti siis katsoo, että vienankarjala olisi hyvä kirjakieli kaikille karjalaisille, koska suomalaiset voivat ymmärtää sitä. Vastauksesta saa sellaisen kuvan, että Katin mielestä karjalan kirjakielen tärkein ominaisuus on kielen toimivuus suomalaisten kanssa yhteyttä pidettäessä. Katin mielipiteen taustalla näkyy instrumentaalinen kieli-ideologia: kieli nähdään välineenä, ja sen arvoa mitataan sillä, miten hyvin se kelpaa kommunikointiin ulkomaalaisten, tässä tapauksessa suomalaisten kanssa.

Informanttien joukossa on myös yksi, jonka mielestä suomesta pitäisi tehdä karjalaisten kirjakieli, kuten esimerkki 22 osoittaa.

- (22) *Kyllä se pitäis aivan olla, yksi – – suomej kieli, panna kaikki yksi kieli ja kyllä hyö ymmärtäis kaikin sen, a koissa hyö voitas paissa vaikka, sitte miksi kieleksi tahansa – – jotta se ois yksi kieli kaikilla – – tämä livvij kieli siin on äijä vaikeuksia – – meil on enemmäksi niijku suomej kieli tämä suomej karjala tämä. Mium mieli kyl ois jotta, suomej kieli ois. (Jyrki)*

'Kyllä pitäisi olla yksi (kirja)kieli, suomen kieli. Kyllä kaikki (karjalaiset) ymmärtäisivät sitä, ja kotona he voisivat puhua mitä kieltä haluaisivat, niin että kaikilla olisi yksi kieli. Livvin kieli on vaikeaa, kun taas meidän kieleemme on enemmän niin kuin suomen kieltä, suomen karjalaa. Minun mielipiteeni on kyllä, että suomen kieli olisi.'

Jyrkin mielestä kaikki karjalaiset ymmärtävät suomea, ja siksi hän pitää suomea sopivana kaikkien karjalaisten kirjakieleksi. En kuitenkaan usko, että sellaiset livviläiset, lyydiläiset tai tveriläiset, jotka eivät koskaan ole opiskelleet suomea, ymmärtäisivät suomen kirjakieltä kovinkaan hyvin.

Tässä kohden on korostettava sitä, että suomen kielen käyttöönotto karjalaisten kirjakieleksi ei saa aineistossani kuin yhden ihmisen kannatuksen, vaikka monet karjalaiset selvästi arvostavatkin suomen kieltä, kuten tässäkin tutkimuksessa on tullut esille. On myös tavallista, että vienalaiset puhuvat omasta kielestään *suomena* tai *suomen karjalana*, kuten Jyrki tekee. Annika Pasanen (2001: 92, 2003: 52) on niin ikään havainnut Kalevalan karjalaisia tutkiessaan, että monet vienalaiset arvostavat suomen kieltä, mutta enemmistö haluaisi silti esimerkiksi kouluissa lapsille opetettavan karjalaa. Siksi onkin ihmeteltävä sitä, että kirjailija Markku Nieminen on ilmaissut useaan otteeseen julkisesti (esim. 2004: 112), että vienankarjalaiset »kokevat suomen kielen omaksi kirjakielekseen». Tietääkseni Niemisen väite ei perustu mihinkään tutkimukseen, enkä todellakaan usko, että kaikki vienankarjalaiset hyväksyisivät suomen kirjakielen omaksi kirjakielekseen. (Ks. tästä myös Pasanen 2003: 48–49, 52.)

PÄÄTELMIÄ

Valtaosa informanteistani ei osaa sanoa mielipidettään siitä, pitäisikö karjalan kielelle luoda yhteinen kirjakieli vai pitäisikö useiden eri kirjakielten kehittämistä jatkaa. Tähän ryh-

mään kuuluvat kuitenkin ilmaisevat hyvin selvästi, etteivät he pidä aunuksenkarjalan kielestä ja että vienankarjala on heistä *kaunehempi* ja *parempi* kieli. Vastauksissa toteutuu tuttuushypoteesi: omaa tuttua ja läheistä varieteettia pidetään parempana kuin toisetta edustavaa aunuksenkarjalaa. Osa pitää omaa kieltä kauniina myös siksi, että se muistuttaa niin paljon suomen kieltä. Eräiden tämän ryhmän informanttien mielipiteiden taustalla voi nähdä halventamisen ideologian.

Seuraavaksi suurin joukko muodostuu niistä informanteista, joiden mielestä on hyvä, että aunuksen- ja vienankarjalaisilla on omat kirjakielensä. Mielipiteitä perustellaan muun muassa sillä, että vienalaiset ja aunukslaiset ymmärtävät toisiaan heikosti ja että kyseessä on kaksi erillistä kieltä. Vastauksissa näkyy siis ymmärrettävyyshypoteesin toteutuminen. Usean kirjakielen kannattajien mielipiteiden taustalla voi nähdä myös pluralistisen kieli-ideologian: he suhtautuvat Karjalan kielelliseen diversiteettiin, myös usean kirjakielen olemassaoloon, myönteisesti.

Vähiten informanttien joukossa on sellaisia, jotka ovat yhteisen karjalan kirjakielen kannalla. On myös yksi haastateltava, jonka mielestä vienankarjala sopisi karjalaisten kirjakieleksi, ja yksi sellainen, joka katsoo, että suomesta voisi tulla karjalan kirjakieli. Tähän ryhmään kuuluvien informanttien vastauksissa näkyy etnisyys- ja nationalistinen ideologia: monet katsovat, että karjalan kieli on olennainen osa karjalaisuutta ja että kahden eri kirjakielen kehittäminen jakaisi karjalaiset kansana kahtia. Erään informantin vastauksessa näkyy myös ekonomisen ideologia: hän pitää useiden kirjakielten kehittämistä negatiivisena asiana, koska katsoo siitä koituvan taloudellisia menetyksiä. Yhden kielenoppaan vastausten taustalla vaikuttaa instrumentaalinen kieli-ideologia: hän arvostaa kieltään siksi, että se on kommunikointiväline, joka mahdollistaa yhteydenpidon suomalaisten kanssa. Suomen kieltä koskevissa kommentteissa toteutuu myös kontekstihypoteesi: monien vienankarjalaisten silmissä suomalaisilla on korkea status, minkä vuoksi luultavasti myös suomen kieltä arvostetaan.

Van Bezooijenin (2002: 14–15) esittämistä viidestä hypoteesista, joiden perusteella ihmiset tavallisesti arvioivat kieliä tai niiden varieteetteja, toteutuu tässä aineistossa kolme: ymmärrettävyyshypoteesi, tuttuushypoteesi ja kontekstihypoteesi. Sen sijaan kuulohavainto- ja normihypoteesi jäävät toteutumatta. Informanttieni arviot eri karjalan kielistä tai suomesta eivät siis perustu siihen, miltä kielet kuulostavat. Koska karjalalla ei ole virallista — kaikille karjalaisille yhteistä — kirjakieltä, on ymmärrettävää, että myöskään normihypoteesi ei toteudu. Kaikista alussa esittelemistäni kieli-ideologioista näkyy merkkejä tässä aineistossa.

Usein on vaikea sanoa, onko toinen murre tai kieli puhujalle ymmärrettävää vai ei. Ymmärrettävyyteen vaikuttavat puhujien asenteet ja toisaalta kompleksiset lingvistiset ja sosiaaliset seikat (Thomason 2001: 2). Toisaalta asenne tiettyä kieltä kohtaan ja kyky puhua kyseistä kieltä kietoutuvat yhteen ja vaikuttavat toisiinsa molemminpuolisesti. Mitä paremmin kieltä osaa, sitä myönteisemmin kieleen tavallisesti myös suhtautuu. (Baker 1992: 44–45.) Asenteiden vaikutus näkyy myös omassa aineistossani. Suuri osa haastatelluista suhtautuu aunuksenkarjalaan negatiivisesti ja on myös sitä mieltä, ettei vienankarjalainen ymmärrä livviä. Informanttien negatiiviset asenteet saattavat olla seurausta siitä, etteivät nämä hallitse livviä. Pasanen (2003: 116) on saanut Kalevalan kielisosiologista tilannetta sivuavassa pro gradu -työssään samankaltaisia tuloksia. Hänen tutkimansa keski-ikäiset kalevalalaiset katsovat, että viena ja livvi ovat eri kieliä ja että niiden puhujat

ymmärtävät toisiaan huonosti. Eräät Pasasenkin haastateltavat katsovat, että edellytyksiä yhteiselle kirjakielille ei ole. (Mp.)

Aineistossani esiintyvä aunuksenkarjalan vähättely, halventaminen ja nimittely ei siis ole poikkeuksellista. Useissa Karjala-tutkimuksissa (esim. jo Kettunen 1940: 134; Skön ja Torkkola 1997: 102; Pasanen 2003: 116) on ilmennyt, etteivät vienalaiset pidä livviä »puhtaana» karjalana eivätkä puolestaan aunuksenkarjalaiset vienankarjalaa »oikeana» karjalana. Jyrkkä jako aunuksen- ja vienankarjalan välille juontaa juurensa kauas historiaan. Runsaan perimä- ja muistelutiedon perusteella Vienan Karjala on jo vuosisatoja muodostanut vienalaisen väestön tajunnassa oman kokonaisuutensa, ja sitä on pidetty ainoana »oikeana Karjalana». Aunuksenkarjalaisia sitä vastoin on pidetty rosvoina tai huvittavina ihmisinä, ja heitä on nimitelty *snečkuiksi*. Lisäksi Pohjois-Aunuksen alue on ollut ainakin vanhastaan eräiden vienalaisten mielissä jo Venäjää, ei Karjalaa. (Virtaranta 1958: 546, 700; Pöllä 1995: 211; Pasanen 2003: 52.) Vienalaiset ovat kautta historian erottaneet itsensä kielellisesti ja kulttuurisesti »vieraista» aunuksilaisista (Pöllä 1995: 313).

Aikaisempien tutkimusten ja tämän katsauksen tulosten perusteella on helppo olla Anneli Sarhimaan (2000: 199) kanssa samaa mieltä siitä, että karjalaisten ryhmäidentiteetti ja solidaarisuus koko kansan tasolla on heikko. Ennemminkin solidaarisuus on paikallista: se, mitä karjalaiset arvostavat ja mihin he tuntuvat kuuluvan, on paikallinen oma karjalaisyhteisö. On jopa mahdollista, että karjalan eri murteiden puhujat eivät koskaan ole tunteneetkaan minkäänlaista solidaarisuutta muita karjalan puhujia kohtaan. (Mp.) Sinänsä tämä ei ole yllättävää, kun ottaa huomioon sen, että vasta 1700- ja 1800-lukujen taitteessa livviläisiä alettiin pitää samana etnisenä ryhmänä varsinaisten karjalaisten kanssa (ks. Žerbin ja Šaskoľskij 1977: 17). Sarhimaa (2000: 200) onkin esittänyt nähdäkseni tähdellisen kysymyksen: voimmeko oikeastaan edes puhua karjalaisista yhtenäisenä yksikönä tai karjalasta yhtenä kielenä?

Artikkelini otos on pieni ja edustaa hyvin kapeaa osaa vienankarjalaisista. Silti tämä pienikin tutkimus paljastaa sen, ettei ainakaan enemmistö aineiston informanteista halua suomen kieltä omaksi kirjakiellekseen, ja toisaalta sen, ettei enemmistö informanteista myöskään ole yhteisen kirjakielen kannalla. Kaiken kaikkiaan kirjakieliasia on hyvin hankala, koska kummassakin suuntauksessa on haittansa: Useiden kirjakielien kehittäminen kuluttaa varoja ja energiaa, ja saattaa olla, että useita kirjakieliä ei koskaan virallisteta. Yhden kirjakielen kehittämiseen taas sisältyy se riski, että karjalaiset hylkäävät kielenä kokonaan, jos mahdollinen uusi kirjakieli tuntuu heistä kovin vieraalta.

Päätös yhteisen kirjakielen kehittämisestä on kuitenkin tehty. Jos käytännön toimiin ryhdytään, hankkeen onnistuminen edellyttää nähdäkseni erittäin hyvää tiedottamista asiasta. On korostettava useaan otteeseen, että jokainen karjalainen saa edelleen puhua niin kuin haluaa, vaikka kirjakieli poikkeaisikin omasta murteesta. Karjalaisia olisi ehkä syytä muistuttaa myös siitä, että lukemattomat muutkin kansat, kuten suomalaiset, virolaiset, saksalaiset ja englantilaiset, ovat aikoinaan käyneet samankaltaisen yhteisen kirjakielen luomisprosessin läpi ja että mainittujen kansojen parissa aluemurteet ovat yhä eläviä. Ehkä kannattaisi myös selvittää ensin laajalti, miten karjalaiset muualla Karjalan tasavallassa ja Tverissä suhtautuvat kirjakieliasiaan. Jos muidenkin kuin vienankarjalaisien asenteet toisia murteita kohtaan ovat näin negatiivisia, yhteisen kirjakielen luomisesa ja käyttöönnotossa on varmasti paljon vaikeuksia.

LÄHTEET

- AGHEYISI, REBECCA – FISHMAN, JOSHUA A. 1970: Language attitude studies: A brief survey of methodological approaches. – *Anthropological Linguistics* 12: 5 s. 137–157.
- AIKIO, MARJUT 1988: *Saamelaiset kielenvaihdon kierteessä. Kielisosiologinen tutkimus viiden saamelaiskylän kielenvaihdosta 1910–1980*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 479. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- AJZEN, ICEK 1988: *Attitudes, personality, and behavior*. Chicago: Dorsey Press.
- ANTTIKOSKI, ESA 1998: *Neuvostoliiton kielipolitiikkaa: Karjalan kirjakielen suunnittelu 1930-luvulla*. Lisensiaatintyö. Joensuun yliopiston vieraiden kielten laitos.
- AROLA, LAURA 2004: *Identiteetti, diskurssi ja kielet. Ruotsin tornionlaaksolaisten nuorten suhde suomeen ja meänkielen*. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopiston suomen kielen, informaatiotutkimuksen ja logopedian laitos.
- BAKER, COLIN 1988: *Key issues in bilingualism and bilingual education*. Clevedon: Multilingual Matters.
- 1992: *Attitudes and language*. Clevedon: Multilingual Matters.
- VAN BEZOOIJEN, RENÉE 2002: Aesthetic evaluation of Dutch: Comparisons across dialects, accents, and languages. – Daniel Long & Dennis R. Preston (toim.), *Handbook of perceptual dialectology* II s. 13–30. Amsterdam: John Benjamins.
- DEPREZ, KAS – PERSOONS, YVES 1987: Attitude. – Ulrich Ammon, Norbert Dittmar & Klaus J. Mattheier (toim.), *Sociolinguistics: An international handbook of the science of language and society I* s. 125–132. Berlin: Walter de Gruyter.
- DORIAN, NANCY C. 1981: *Language death: The life cycle of a Scottish Gaelic dialect*. Philadelphia: University of Pennsylvania press.
- 1998: Western language ideologies and small-language prospects. – Lenore A. Grenoble & Lindsay J. Whaley (toim.), *Endangered languages: Language loss and community response* s. 3–21. Cambridge: Cambridge University Press.
- EDWARDS, JOHN 1985: *Language, society and identity*. Oxford: Blackwell.
- FAIRCLOUGH, NORMAN 1989: *Language and power*. Language in social life series. London: Longman.
- FASOLD, RALPH 1984: *The sociolinguistics of society: Introduction to sociolinguistics I*. Language in society 5. Oxford: Blackwell.
- FISHMAN, JOSHUA A. 1997: The sociology of language. – Nikolas Coupland & Adam Jaworski (toim.), *Sociolinguistics: A reader and a coursebook* s. 25–30. London: Macmillan.
- GARRETT, PETER – COUPLAND, NIKOLAS – WILLIAMS, ANGIE 2003: *Investigating language attitudes: Social meanings of dialect, ethnicity and performance*. Cardiff: University of Wales Press.
- GRILLO, RALPH D. 1989: *Dominant languages: Language and hierarchy in Britain and France*. Cambridge: Cambridge University Press.
- GROMOVA, LJUDMILA 2003: The written language of Tver Karelians today. – Esa Anttikoski (toim.), *Developing written Karelian: Papers from the Karelian session of the 11th international conference on methods of dialectology* s. 46–52. Studies in language 38. Joensuu: Joensuun yliopisto.

▷

- HAUGEN, EINAR 1971: Instrumentalism in language planning. – Joan Rubin & Björn H. Jernudd (toim.), *Can language be planned?* s. 281–289. Honolulu: The University Press of Hawaii.
- HODGE, ROBERT – KRESS, GUNTHER 1996: *Language as ideology*. London: Routledge.
- IRVINE, JUDITH T. 1989: When talk isn't cheap: Language and political economy. – *American Ethnologist* 16 s. 248–267.
- JESKANEN, MATTI 2003: From a Karelian of dialects to a common written language? – Esa Anttikoski (toim.), *Developing written Karelian: Papers from the Karelian session of the 11th international conference on methods of dialectology* s. 59–66. Studies in language 38. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- KALAJA, PAULA 1996: »Englanti valloittaa mielet». Kieliasenteiden tutkimisesta. – Minna-Riitta Luukka, Aila Mielikäinen & Paula Kalaja (toim.), *Kielten kuulossa. Kielitieteen päivät Jyväskylässä 5. ja 6.5.1995* s. 205–211. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- KALLIOKOSKI, JYRKI 1995: Johdanto. – Jyrki Kallioikoski (toim.), *Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä* s. 8–36. Kieli 9. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- KETTUNEN, LAURI 1940: Karjalaisen heimon ja »karjalan kielen» iästä ja alkuperästä. – *Virittäjä* 44 s. 129–144, 281–301.
- KRISTIANSEN, TORE 1997: Language attitudes in Danish cinema. – Nikolas Coupland & Adam Jaworski (toim.), *Sociolinguistics: A reader and coursebook* s. 291–305. London: MacMillan.
- LEWIS, E. GLYN 1981: *Bilingualism and bilingual education*. Oxford: Pergamon.
- MIELIKÄINEN, AILA – PALANDER, MARJATTA 2002: Suomalaisten murreasenteista. – *Sananjalka* 44 s. 86–109.
- NIEDZIELSKI, NANCY A. – PRESTON, DENNIS R. 2000: *Folk linguistics*. Trends in linguistics: Studies and monographs 122. Berlin: Mouton de Gruyter.
- NIEMINEN, MARKKU 2004: Karjalan, vepsän ja suomen kielten aseman kehittäminen Karjalassa. – *Sovremennoje sostojanie i perspektivy razvitija karelskovo, vepsskovo i finskovo jazykov v Respublike Karelija. Materialy naučno-praktičeskoi konferentsi 31 oktjabra 2002 goda* s. 111–113. Petroskoi: Periodika.
- PAHOMOV, NIKO 1992: Karjalan kieltä elvytetään, mutta lyydiläiset unohdettu. – *Karjalan heimo* 9–10/1992 s. 155–158.
- PASANEN, ANNIKA 2001: Kielipesä — pienen kielen pelastusrenkas. – Niina Määttä & Helena Sulkala (toim.), *Tutkielmia vähemmistökielistä Jäämereltä Liivinrantaan. Vähemmistökielten tutkimus- ja koulutusverkoston raportti III* s. 85–99. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja nro 20. Oulu: Oulun yliopisto.
- 2003: *Kielipesä ja revitalisaatio. Karjalaisten ja inarinsaamelaisten kielipesätoiminta*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen laitos.
- POTAŠOVA, LIDIA 2003: Lyydin kielen tulevaisuus huolestuttaa. – *Karjalan heimo* 9–10/2003 s. 160.
- PÄLLI, PEKKA 1999: Asenteet ja mielipiteet diskursiivisena toimintana. – Urho Määttä, Pekka Pälli & Matti K. Suojanen (toim.), *Kirjoituksia sosiolingvistikasta* s. 123–150. Folia fennistica & linguistica 22. Suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos. Tampere: Tampereen yliopisto.

- PÖLLÄ, MATTI 1995: *Vienan Karjalan etnisen koostumuksen muutokset 1600–1800-luvulla*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 635. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SARHIMAA, ANNELI 1999: *Syntactic transfer, contact-induced change, and the evolution of bilingual mixed codes: Focus on Karelian-Russian language alternation*. *Studia Fennica Linguistica* 9. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2000: Neighbours getting together in Karelia. – Johanna Laakso (toim.), *Facing Finnic: Some challenges to historical and contact linguistics* s. 185–209. *Castrenianumin toimitteita* 59. Helsinki: Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen laitos ja Suomalais-Ugrilainen Seura.
- SILVERSTEIN, MICHAEL 1979: Language structure and linguistic ideology. – Paul R. Clyne, William F. Hanks & Carol L. Hofbauer (toim.), *The Elements: A parasession on linguistic units and levels* s. 193–247. Chicago: Chicago Linguistic Society.
- SKÖN, KIRSI – TORKKOLA, SINIKKA 1997: »Täällä Petroskoi». *Omakielisten radio- ja televisio-ohjelmien merkitys Venäjän Karjalan kansallisille vähemmistöille*. Karjalan tutkimuslaitoksen monisteita nro 2/1997. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- SÖDERHOLM, EIRA 2001: Suomi ja sen likikielet — erilaisia kielipoliittisia valintoja ja niiden taustoja. – Tõnu Seilenthal (toim.), *Congressus nonus internationalis Fenno-Ugristarum 7.–13.8.2000 Tartu. Pars VI Dissertationes sectionum: Linguistica III* s. 251–259. Tartu.
- THOMASON, SARAH GREY 2001: *Language contact: An introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- TURICHEVA, ZOJA 2003: The Karelian language and Tver Karelian cultural autonomy. – Esa Anttikoski (toim.), *Developing written Karelian: Papers from the Karelian session of the 11th international conference on methods of dialectology* s. 53–58. *Studies in language* 38. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- VARIS, EIRA 1993: *Karjalan tasavalta tänään*. Joensuu: Joensuun yliopisto ja Pohjois-Karjalan lääninhallitus.
- WINGSTEDT, MARIA 1998: *Language ideologies and minority language policies in Sweden: Historical and contemporary perspectives*. Centre for Research on Bilingualism. Stockholm: Stockholm University.
- VIRTARANTA, PERTTI 1958: *Vienan kansa muistelee*. Helsinki: WSOY.
- VK = *Vienan Karjala* 14.7.2005 ja 11.8.2005.
- ZAIKOV, PEKKA 1999: Karjalan Rahvahan Liitto 10-vuotias. – *Karjalan heimo* 1–2/1999 s. 24–25.
- 2003: Karelian language in the republic of Karelia. – Esa Anttikoski (toim.), *Developing written Karelian: Papers from the Karelian session of the 11th international conference on methods of dialectology* s. 38–45. *Studies in language* 38. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- ŽERBIN, A. S. – ŠASKOL'SKIJ, I. P. 1977: Neuvostotieteen käsitys karjalaisten alkuperästä. – *Karjalan synty. Symposio 30.6.–2.7.1976 Joensuu. Alustukset* s. 15–29. Monistesarja A. Tutkimuksia ja selvityksiä 24. Joensuu: Joensuun korkeakoulu.

HOW MANY LITERARY FORMS OF KARELIAN?
A VIENA KARELIAN VIEWPOINT
ON THE LITERARY LANGUAGE DEBATE

The article examines the opinions of Viena Karelians concerning the ongoing development of several different forms of literary Karelian, and whether the informants' responses confirm the hypotheses presented by Renée van Bezooijen (2002) about the way people generally assess languages. In addition, the writer analyses the attitudes of Viena Karelians towards their own language and other dialects of Karelian, and the language ideologies behind the views they expressed. The study data consists of thematic interviews with 28 elderly Viena Karelians. These interviews were conducted by the writer in the villages of Kalevala (Uhtua) and Jyskyjärvi in summer 2001.

A majority of the informants expressed no opinion on whether a common literary language should be established or whether the development of several different literary languages should continue. The same informants did, however, state very clearly that they disliked Olonets Karelian (Livvian). Underlying this view is the influence of the *ideology of detraction*. The *familiarity driven hypothesis* is also borne out in the responses: one's own familiar, local variety is considered better than that which represents the unfamiliar, i.e. Olonets Karelian.

The second largest group consisted of those informants who felt it was good that both Olonets Karelian and Viena Karelian have their own literary forms. They justified this view on the grounds that, for example, mutual understanding of the respective spoken forms is poor anyway, and that they are actually two separate languages. These responses thus constitute evidence in support of the *intelligibility driven hypothesis*. The views of those supporting the existence of several literary languages are also based on a pluralistic language ideology: these informants have a positive view of the diversity of the Karelian language and of the existence of several literary forms.

The smallest group among the informants consisted of those who support a common Karelian literary language. There was also one interviewee who felt that Viena Karelian would be an appropriate literary language for all Karelians, and another who considered that Finnish could be the Karelian literary language. These responses displayed evidence of the *ethnicity ideology* and the *nationalistic ideology*: many were of the view that the Karelian language is an essential part of the Karelian identity, and that the development of two literary forms would split the Karelians in two. One of the responses also exhibited evidence of the *economy ideology*: the development of several different literary forms was seen as detrimental, as it would lead to economic losses. There was also one informant who valued Viena Karelian on the grounds of it being a communication tool enabling contact with Finns. Underlying this response is the

instrumental language ideology. The comments concerning Finnish were all evidence of the *context driven hypothesis*: many Viena Karelians see Finns as having a high status, and so they probably also value the Finnish language. ■

Kirjoittajan yhteystiedot (address):

Suomen kielen, informaatiotutkimuksen ja logopedian laitos

PL 1000

90014 Oulun yliopisto

Sähköposti: *niina.kunnas@oulu.fi*